

Veronika CHMELAŘOVÁ

Peunerovská odyssea. Problematika měšťanské konverze na pozadí osudů raně novověké těšínské rodiny¹

Abstract: *Peuner's Odyssey. Burgher's conversion seen via history of an early modern bourgeois family in Teschen*

The article focuses on the topic of conversion which represents a specific part of the process of the recatholization in urban society. It follows the topic in the context of the Silesian town of Teschen in the second half of the 17th century. In this period Habsburgs succeeded to Teschen's princely throne and initiated various steps to restore the original position of the Catholic faith and the church in the area. Some of them affected also the central person of this article, local urban scrivener Timotej Peuner. Timotej, as well as the other protestant members of the town council, was forced to convert to Catholicism. The article describes tools of the recatholization by following his life story. The recatholization is perceived here as a part of a wider process of communication. The paper studies participants of the recatholization which became strongly individualised. Going through the urban and the church sources the article reveals structure of local social, economical and religious network connected to Timotej Peuner. Therefore it reveals more of the social and religious background of the conversion and describes its influence on Peuner's close family and wider Teschen's society.

Key words: *conversion – recatholisation – confessionalization – microhistory – urban history – Teschen – Silesia*

Na počátku roku 1654 vyrazilo z hornoslezského města Těšína poselstvo měšťanů, jejichž cílem se stalo bavorské Řezno a v něm setkání s panovníkem a čerstvým těšínským knížetem Ferdinandem IV. Tříčlennou skupinu tvořili přední zástupci městské rady – purkmistr Ondřej Vilda, radní Václav Pohledecký a městský písař Timotej

---

1 Studie vznikla v rámci projektu Filozofické fakulty Univerzity Palackého Na „druhé“ straně. Konverze a její role v raně novověké společnosti (IGA_FF_2015_042), díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené roku 2015 Univerzitě Palackého v Olomouci Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR.

Peuner.² Od nového vládce, jenž usedl na knížecí stolec o rok dříve, trojice usilovala získat potvrzení několika práv, jež byla pro těšínskou obec důležitá. Jako reprezentanti města doufali ve stvrzení městských a cechovních privilegií, vedle toho však vystupovali rovněž jako reprezentanti protestantské víry. Mezi ryze světskými požadavky, které vůči králi vznesli, tak nechyběla ani žádost o potvrzení práva na svobodné vykonávání protestantské víry ve městě a udržení místního protestantského kostela Svaté Trojice.³ Šlo o zcela zásadní požadavek, který hrál jak pro radní, tak i pro celou těšínskou obec důležitou roli. Stejně jako většina obyvatelstva Těšína, hlásili se totiž i dva z poslů, Ondřej Vilda a Timotej Peuner, k reformačnímu učení Martina Luthera, jež mělo ve městě již od poloviny 16. století dominantní pozici. Na tomto faktu mnoho nezměnila ani několik desetiletí trvající snaha těšínských knížat o návrat ke katolictví, jež získala výrazně na aktuálnosti v roce 1653, kdy Těšínské knížectví připadlo jako odumřelé léno Habsburkům. S novými vládci přicházel i nový tlak na proměnu konfesijního profilu zdejšího obyvatelstva, přičemž Těšín jako správní centrum knížectví stanul v samotném centru rekatolizačního zájmu.⁴

Úsilí o konfesijní homogenizaci obyvatelstva, stejně jako reakce obyvatelstva na něj, představovalo důležitou součást procesu, jenž se v současné historiografii pojí nejčastěji s termínem konfesionalizace.⁵ Proces, jenž se měl s jistými chronologickými i faktickými

2 Janusz SPYRA, *Kontrreformacja w Cieszynie w latach 1653–1709*, in: Renata Czyż – Waclaw Gojniczek – Daniel Spratek (edd.), *Trzysta lat tolerancji na Śląsku Cieszyńskim. W trzystulecie założenia kościoła Jezusowego w Cieszynie*, Cieszyn 2010, s. 69.

3 Alois KAUFMANN, *Gedenkbuch der Stadt Teschen*, Hgg. Ingeborg Buchholz-Johanek – Janusz Spyra (Biblioteca Tessinensis IV, Series Polonica 2), t. 3, Teschen 2007, s. 145–146 (dodatek II, 5). Originální znění žádosti viz Archiwum Państwowe w Katowicach, Oddział w Cieszynie (dále jen APC), fond Akta miasta Cieszyna (dále jen AMC), sign. 6, s. 84.

4 K protestantství konvertoval v polovině 16. století těšínský kníže Václav III. Adam, jehož podpora nové víry přispěla k jejímu výraznému rozvoji a ukotvení v Těšíně i celém knížectví. V roce 1609 však Václavův syn Adam I. Václav konvertoval zpět ke katolictví, na což navazovala řada rekatolizačních kroků z jeho strany i ze strany jeho nástupců, které se však díky silným pozicím těšínských protestantů i probíhající třicetileté válce spíše mijely účinkem. K motivům obou zmíněných konverzí a jejich dopadům blíže Radim JEŽ, *Dvojí konverze v rodině posledních těšínských Piastovců. K motivacím změny konfese knížete Václava III. Adama (1524–1579) a Adama Václava (1574–1617)*, *Studia Comeniana et historica* 39, 2009, č. 81/82, s. 95–112. K vývoji konfesijní situace na Těšínsku v polovině 17. století nejnověji David PINDUR, *Světla a stíny barokní církve ve Slezsku*, Český Těšín 2015, s. 43–77.

5 Termín konfesionalizace rozšířil terminologickou základnu výzkumu raně novověkých náboženských dějin a nabídl na jedné straně alternativu, na straně druhé zpřesnění starších termínů protireformace či rekatolizace, s nimiž operovala starší historiografie a které jsou nadále využívány i v české historiografii jako jedna z možností popisu společenských dějů v 16. – 18. století. K terminologické debatě blíže Jiří MIKULEC, *Koncept konfesionalizace a náboženské dějiny českých zemí*, in: *Město v převratech konfesionalizace v 15. – 18. století*, *Documenta Pragensia XXXIII*, Praha 2014, s. 27–31; Petr ZEMEK, *Protireformace, rekatolizace, katolická reforma či konfesionalizace? Jak nazvat procesy v západním křesťanstvu raného novověku*, *Studia Comeniana et historica* 36, 2006, č. 76–76, s. 227–234.

rozdíly dotýkat všech tří hlavních konfesí, které se v návaznosti na rozvoj německé reformace ustálily v evropském prostoru, prošel od doby svého definování 80. letech 20. století výrazným vývojem.⁶ Jeho fundamentálnost a výrazný etatismus, stejně jako ne vždy obecně platné stěžejní hybatele a důsledky, kriticky zhodnotila a revidovala řada badatelů, mezi kterými nechyběli ani samotní autoři konceptu Wolfgang Reinhard a Heinz Schilling.⁷ Výsledkem se stalo zpřesnění konceptu, na základě kterého se vnímání konfesionalizace posunulo do roviny sociálního procesu, jenž zasahoval sféry veřejného i soukromého života, byl spojen s disciplinačními prvky a s vytvářením jednotného konfesního prostředí, to vše ve spolupráci státu a církve, avšak ve velmi úzké návaznosti na nejrůznější místní specifika včetně vlivů „zdola“. Ty prokazovaly, že jeho úspěšnost nezávisela pouze na aktivitách a zájmu státu, vrchnosti či církve, ale že nacházel i jiné hybatele a jeho průběh a podoba se mohla zásadním způsobem proměňovat v závislosti na místních podmínkách a zájmech a na reakcích obyvatel, jichž se bezprostředně dotýkal.⁸

6 Koncept opírající se o ideu Ernsta Waltera Zeedena o *utváření konfesí* propojili Wolfgang Reinhard a Heinz Schilling s koncepty modernizace, sociální disciplinace a sociologií náboženství, díky čemuž se pro ně konfesionalizace stala fundamentálním společenským procesem, vycházejícím z úzké spolupráce státu a církve a umožňujícím rozsáhlou disciplinaci a homogenizaci obyvatelstva, což ve svém důsledku vedlo ke vzniku moderního státu. Wolfgang REINHARD, *Zwang zur Konfessionalisierung? Prolegomena zu einer Theorie des konfessionellen Zeitalters*, *Zeitschrift für historische Forschung* 10, 1983, s. 257–277; Heinz SCHILLING, *Die Konfessionalisierung im Reich. Religiöser und gesellschaftlicher Wandel in Deutschland zwischen 1555 und 1620*, *Historische Zeitschrift* 246, 1988, s. 1–45.

7 Hlavní výzvou se vedle kritiky opomenutí konfesijních a kulturních specifik, stejně jako přecenění role státu, stal zejména odklon od makrohistorické perspektivy konceptu směrem k mikrohistorii, který ve svých pracích zdůrazňovali zejména Heinrich Richard Schmidt či Stefan Ehrenpreis. Heinrich Richard SCHMIDT, *Sozialdisziplinierung? Ein Plädoyer für das Ende des Etatismus in der Konfessionalisierungsforschung*, *Historische Zeitschrift* 265, 1997, s. 639–682; TÝŽ, *Dorf und Religion. Reformierte Sittenzucht in Berner Landegemeinden der Frühen Neuzeit*, Stuttgart-Jena-New York 1995; Stefan EHRENPREIS, *Konfessionalisierung von unten. Konzeption und Thematik eines bergischen Modells?*, in: Berthold Dietz – Stefan Ehrenpreis (Hgg.), *Drei Konfessionen in einer Region. Beiträge zur Geschichte der Konfessionalisierung in Herzogtum Berg vom 16. bis zum 18. Jahrhundert*, Köln 1999, s. 3–15. Jak Schilling, tak Reinhard přijali zejména výzvu k zaměření pozornosti na studium konkrétních lokalit, vnitřního i vnějšího života konfesí a jejich dopadů na život jednotlivce. Wolfgang REINHARD, „*Konfessionalisierung*“ *auf dem Prüfstand*, in: Joachim Bahlcke – Arno Strohmayer (Hgg.), *Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa. Wirkungen des religiösen Wandels im 16. und 17. Jahrhundert in Staat, Gesellschaft und Kultur*, Stuttgart 1999, s. 79–88; Heinz SCHILLING, *Die Konfessionalisierung von Kirche, Staat und Gesellschaft – Profil, Leistung Defizite und Perspektiven eines geschichtswissenschaftlichen Paradigmas*, in: Wolfgang Reinhard – Heinz Schilling (Hgg.), *Die katholische Konfessionalisierung. Wissenschaftliches Symposium der Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus Catholicorum und des Vereins für Reformationsgeschichte*, Münster 1995, s. 1–49.

8 Vnímání jednotného charakteru konfesionalizace se přesunulo do jeho percepce jako spíše série konfesionalizačních procesů a pokusů, které probíhaly napříč společnostmi v obou směrech, často ve

Jako takový se koncept konfesionalizace ukázal být metodologicky nosným pro řadu případových studií, které nabízely možnost dalšího přezkoušení jeho platnosti, a to i v geografických oblastech, které stály po jistou dobu stranou konfesionalizačního zájmu. Mezi ty náležel až do nedávné doby také prostor zemí Koruny české, na něž se původně soustředila pozornost především zahraničních badatelů, kteří v čele s Winfriedem Eberhardem poukazovali na potenciál využití konceptu v českých zemích.⁹ Tato výzva byla domácí historiografií reflektována zejména v několika posledních letech, v prostředí Slezska jako vedlejší země Koruny české i dříve.¹⁰ Stěžejní roli zde přitom hrají především práce spojené s městským prostředím, z nichž mnohé dokázaly reflektovat fundamentální základy konceptu i kritiku, která konfesionalizační výzkum posunula více směrem k jednotlivci, do sféry mikrohistorie, dějin každodennosti, mentalit a kulturních dějin,

---

vzájemném ovlivnění. Stefan EHRENPREIS – Ute LOTZ-HEUMANN, *Reformation und konfessionelles Zeitalter*, Darmstadt 2002, s. 70–71.

- 9 Winfried EBERHARD, *Voraussetzungen und strukturelle Grundlagen der Konfessionalisierung in Ostmitteleuropa*, in: J. Bahlcke - A. Strohmeyer (Hg.), *Konfessionalisierung*, s. 101-103. Pozornost zahraničních badatelů se v kontextu konfesionalizačního výzkumu v prostředí českých zemí vázala primárně na městské prostředí v čele s Prahou. Blíže viz Anna OHLIDAL, *Kirchenbau in der multikonfessionellen Stadt. Zur konfessionellen Prägung und Besetzung des städtischen Raums in den Prager Städten um 1600*, in: Vera Isaiasz – Ute Lotz-Heumann – Monika Mommertz – Matthias Pohl (Hg.), *Stadt und Religion in der frühen Neuzeit*, Frankfurt a. M. 2007, s. 67–81; TÁŽ, *Präsenz und Präsentation. Strategien konfessioneller Raumbesetzung in Prag 1600 am Beispiel des Prozessionswesens*, in: Evelin Wetter (Hg.), *Formierung des konfessionellen Raumes in Ostmitteleuropa*, Stuttgart 2008, s. 207–218.
- 10 K terminologii a využití konceptu na poli umění a konfesijní identity viz Ondřej JAKUBEC – Tomáš MALÝ, *Konfesijnost – (nad)konfesijnost – (bez)konfesijnost: diskuse o renesančním epitaflu a umění jako zdroji konfesijní identifikace*, *Dějiny – Teorie – Kritika* 7, 2010, č. 1, s. 79–112. Na příkladu šlechtického prostředí zejména práce Josefa Hrdličky – Josef HRDLÍČKA, *Die (Re)-Katholisierung lokaler Amtsträger in Böhmen: Konfession oder Disziplin?*, in: Rudolf Leeb – Susanne Claudine Pils – Thomas Winkelbauer (Hg.), *Staatsmacht und Seelenheil. Gegenreformation und Geheimprotestantismus in der Habsburgermonarchie*, München 2007, s. 357–366; TÝŽ, *Konfesijní politika šlechtických vrchností a šlechtická konfesionalizace v Čechách a na Moravě v 16. a 17. století*, *Český časopis historický* 108, 2010, č. 3, s. 406–442; TÝŽ, *Die Rolle des Adels im Prozess der Konfessionalisierung der Böhmischen Länder am Anfang der Frühen Neuzeit*, in: Ronald G. Asch – Václav Bůžek – Volker Trugenberg (Hg.), *Adel in Südwestdeutschland und Böhmen 1450–1850*, Stuttgart 2013, s. 77–94. V kontextu výzkumu konfesijních kultur Antonín KALOUS (ed.), *The Transformation of Confessional Cultures in a Central European City: Olomouc, 1400–1750*, Roma 2015; Hana FERENCOVÁ – Veronika CHMELÁŘOVÁ – Jitka KOHOUTOVÁ – Radmila PRCHAL PAVLÍČKOVÁ (edd.), *Proměny konfesijní kultury. Metody – témata – otázky*, Olomouc 2015. V kontextu prezentace konfesí a dobových médií Radmila PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *Konfessionelle Polemik in der Begräbnishomiletik: Fünf Leichenpredigten des Kontroverspredigers Georg Scherer aus den Jahren 1583–1603*, *Acta Comeniana: archiv pro bádání o životě a díle Jana Amose Komenského*, sv. 24 (48), 2010, s. 7–41; TÁŽ, *Pohřební kázání nad biskupy v době konfesionalizace*, in: Martin Holý – Jiří Mikulec (edd.), *Církev a smrt: institucionalizace smrti v raném novověku*, Praha 2007, s. 115–148. V případě Slezska prvotní zájem přicházel ze strany zahraničních badatelů – Jörg DEVENTER, *Gegenreformation in Schlesien. Die habsburgische Rekatholisierungspolitik in Glogau und Schweidnitz (1526–1707)*, Köln u. a. 2003.

což nabídlo možnost pohledu „zdola“ a reflektování místních mocenských, správních i ekonomických podmínek.¹¹

Město jako mikrokosmos mocenských a sociálních vztahů nabízí v tomto kontextu ideální možnosti výzkumu specifických otázek nastolených konfesionalizační debatou – sledování procesu prosazování určité konfese ve veřejném prostoru města, nástrojů a reakcí, které byly s tímto procesem spojeny, momenty identifikace se s danou konfesí, postup upevňování jejích pozic a její přenášení do každodenního života všech vrstev společnosti včetně aplikování různých prvků disciplinace a kontroly. Specifická pozornost je přitom věnována reakcím městského obyvatelstva a zejména městským elitám – politickým, ekonomickým i intelektuálním,¹² na něž se v procesu obnovy pozic katolické víry soustředil primární intenzivní tlak. Studie využívající interdisciplinárního propojení se sociologií poukazují na význam konvertujících elit, ztělesněných nejčastěji zástupci městských rad, které měly v rámci úsilí o konfesijní homogenizaci obyvatelstva působit

---

11 Zásadním bylo v tomto kontextu především uspořádání mezinárodní konference v roce 2012 k tématu konfesionalizace v městském prostředí v českých zemích a následné vydání konferenčního sborníku *Město v převratech konfesionalizace v 15. až 18. století: stati a rozšířené příspěvky z 31. vědecké konference Archivu hlavního města Prahy, uspořádané ve spolupráci s Historickým ústavem Akademie věd ČR, v.v.i., a Institutem mezinárodních studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy ve dnech 9. a 10. října 2012 v Clam-Gallasově paláci v Praze*, Documenta Pragensia XXXIII, Praha 2014. Publikovány byly i další výsledky výzkumů zaměřujících se na systematické zachycení konfesijního vývoje v různých urbánním kontextu – Olga FEJTOVÁ, „Já pevně věřím a vyznávám“. *Rekatolizace na Novém Městě pražském v době pobělohorské*, Praha 2012; Josef HRDLIČKA, *Víra a moc. Politika, komunikace a protireformace v předmoderním městě (Jindřichův Hradec 1590–1630)*, České Budějovice 2013; Josef KADEŘÁBEK, *Nerovný boj o víru? Město Slaný a Martinicové v letech 1602–1665*, České Budějovice 2013 (nepublikovaná dizertační práce).

12 S pojmem měšťanských elit operuje předkládaná studie v duchu prací Heinze Schillinga a Heinricha Kramma, které v českém prostředí rozpracovala efektivně např. Olga Fejtová, Michaela Hrubá či Josef Kadeřábek. Elitou je v jejich pojetí specifická vrstva měšťanstva, jež s ohledem na své rysy – politickou roli, majetek, vzdělání, sociální síť – působí určitým vůdčím způsobem na zbývající část společnosti. V návaznosti na to rozlišují zmínění badatelé politickou, ekonomickou a intelektuální elitu, přičemž poukazují na vzájemné překrývání těchto skupin, zejména v prostředí menších „venkovských“ měst, a brání se vztažení tohoto termínu pouze na zástupce městských rad. Olga FEJTOVÁ, *Měšťanské elity na Novém Městě pražském v 17. století a knižní kultura*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), *Pražské městské elity středověku a raného novověku*, Documenta Pragensia XXII, Praha 2004, s. 159–175, zde s. 161–162; Josef KADEŘÁBEK, *Horní vrstva měšťanské společnosti v domácí historiografii pozdního středověku a raného novověku. Nástin vývoje terminologie a dalších směrů bádání*, *Historická demografie* 36, 2012, č. 1, s. 25–40, zde 36–40; Michaela HRUBÁ, *Možnosti výzkumu měšťanských elit v prostředí královských měst severozápadních Čech*, in: Olga Fejtová – Václav Ledvinka – Jiří Pešek (edd.), *Pražské městské elity středověku a raného novověku*, Praha 2004, s. 193–210, zde s. 196–197.

jako vzor hodný následování a byly to tak právě ony, od koho se konverze očekávala nejdříve.¹³

S odkazem na výše uvedené řádky je možné považovat za jedno ze zásadních témat studia raně novověkých městských i náboženských dějin právě téma konverze. Zahraněčí výzkumy poukazují na jeho aktuálnost, stejně jako na absenci řádného výzkumu v kontextu konfesijních konverzí uvnitř západního křesťanstva.¹⁴ Pozornost se dle jejich názoru soustředila především na mapování konkrétních příkladů, zatímco rozbor mnohovrstevnatého významu konverze ve společnosti – jejich motivů, autenticity, institucionality i pramenných možností výzkumu – stál stranou.¹⁵ Z náboženského aktu se v konfesijní době stalo výrazné politikum, do nějž zásadním způsobem zasahovala i světská strana a autority, což umožňuje nahlédnout novým způsobem na roli náboženství a konfese v životě jednotlivce i státu.¹⁶ Ve stejné chvíli se však z náboženského aktu stal rovněž výrazný sociální akt, slovy Frauke Volkland doslova „sociální drama“, jehož význam a důsledky zasahovaly život nejen konkrétního jedince, ale i jeho nejbližšího rodinného okolí a sociální vazby.¹⁷ Stranou nezůstalo ani společenské postavení, které se v závislosti na

13 Tyto studie se opírají o využití sociologického termínu „významní druzi“, jež poukazovala na roli členů společnosti, kteří svým příkladem a veřejným prezentováním své identity vedli zbývající členy společnosti k následování a přejímání téže identity. Viz Josef KADERÁBEK, *Proměny slánských měšťanských elit v letech 1610–1635. Sociální síť, paměť, identita*, in: *Město v převratech konfesionalizace*, s. 203.

14 Ute LOTZ-HEUMANN – Jan-Friedrich MIßFELDER – Matthias POHLIG (Hgg.), *Konversion und Konfession in der Frühen Neuzeit*, Heidelberg 2007, s. 12.

15 Téma konverze stalo v tomto kontextu v centru pozornosti zejména německé historiografie. Vedle výše zmíněného sborníku především Ute MENNECKE-HAUSTEIN, *Konversionen*, in: Wolfgang Reinhard – Heinz Schilling (Hgg.), *Die katholische Konfessionalisierung. Wissenschaftliches Symposium der Gesellschaft zur Herausgabe des Corpus Catholicorum und des Vereins für Reformationsgeschichte*, Münster 1995, s. 242–257; Christine KOOL, *Converts and Apostates: The Competition for Souls in Early Modern Holland*, *Archiv für Reformationsgeschichte* 92, 2001, s. 195–214; Jörg DEVENTER, *Konversion und Konvertiten im Zeitalter der Reformation und Konfessionalisierung. Stand und Perspektiven der Forschung*, *Aschkenas. Zeitschrift für Geschichte und Kultur der Juden* 15/2, 2005, 257–270; TÝŽ, „Zu Rom übergehen“. *Konversion als Entscheidungshandlung und Handlungsstrategie. Ein Versuch*, in: R. Leeb - S. C. Pils - T. Winkelbauer (Hgg.), *Staatsmacht und Seelenheil*, s. 168–180; Kim SIEBENHÜNER, *Glaubenswechsel in der frühen Neuzeit. Chancen und Tendenzen einer historischen Konversionforschung*, *Zeitschrift für historische Forschung* 34, 2007, s. 243–272; Maria CRĂCIUN – Jörg DEVENTER – Martin ELBEL, *Confession and Conversion. Transcending Religious Boundaries in Central and Eastern Europe, 1560–1700, Bohemia*, *Zeitschrift für Geschichte und Kultur der böhmischen Länder* 48, 2008, Heft 1, s. 192–202.

16 K. SIEBENHÜNER, *Glaubenswechsel*, s. 246–248.

17 Frauke VOLKLAND, *Konfession, Konversion und Soziales Drama. Ein Plädoyer für die Ablösung des Paradigmas der „konfessionellen Identität“*, in: Kaspar von Greyerz – Manfred Jakubowski-Tiessen – Thomas Kaufmann – Hartmut Lehmann (Hgg.), *Interkonfessionalität – Transkonfessionalität – binnenkonfessionelle Pluralität: Neue Forschungen zur Konfessionalisierungsthese*, Heidelberg 2003, s. 91–104, zde s. 91–93.

konverzi mohlo měnit, díky čemuž se konverze i samotná konfese transformovaly do podoby „*směnného artiklu*“.¹⁸ Změna vyznání vystupovala i jako důležitý indikátor úspěšnosti rekatolizačních kroků, jak pro světskou, tak pro církevní stranu, což vedlo v potridentském období k „honu“ na konvertity.¹⁹ Související míra propojenosti institucionálního tlaku a individuálního hnutí jednotlivce představuje rovněž svébytný problém studia konverze – jejím prostřednictvím byla vnějším způsobem prezentována konfesijní identita jedince, která mohla, ale zároveň nemusela, odpovídat jeho vnitřnímu přesvědčení.²⁰

Česká historiografie se do této metodologické debaty zapojila zatím spíše okrajově.²¹ Absenci systematického výzkumu konverze nahrazují v současné době zejména studie, jež v reakci na výsledky a podněty zahraničního bádání kladou zásadní otázky po motivech konverzí, rolích konvertitů pro církve i společnost, po formování konfesijních identit, otázkách vztahu a možnostech výzkumu vnitřní a vnější podoby konverzí a médiích s nimi spojených.²² Pozornost upírají i na městské prostředí a zde specificky na již zmíněné téma konverze nekatolických zástupců městských rad jako jedné ze zásadních součástí rekatolizace, přičemž se snaží přiblížit z metodologického hlediska zásadní problém komunikačních sítí a aktérů, které celý proces konverze – v jeho náboženském i sociálním kontextu – provázely.²³

Změna vyznání nekatolických radních umožňovala světským i církevním autoritám prosadit katolickou konfesi ve veřejném prostoru města a ovládnout jeho mocenský prostor. Následně mohly tyto autority působit o to intenzivněji i na další složky obyvatelstva

18 Tamtéž, s. 103–104.

19 Jörg DEVENTER, *Grenzen überschreiten. Konversionen zum Katholizismus in Böhmen und Schlesien in späten 16. und 17. Jahrhundert*, in: Lenka Bobková – Jana Konvičná (edd.), *Náboženský život a církevní poměry v zemích Koruny české ve 14. – 17. století*, Praha 2008, s. 671.

20 U. LOTZ-HEUMANN – J. MIßFELDER – M. POHLIG, *Konversion*, s. 23–24.

21 Systematičtější, zejména v kontextu středověkých dějin a teologie, se tématu věnoval sborník Jiří HANUŠ – Ivana NOBLE (edd.), *Konverze a konvertité. Sborník z mezioborového semináře o problematice náboženského obrácení*, Brno 2009. Vedle toho přitahovaly pozornost zejména otázky šlechtické konverze – výběrově Jiří MIKULEC, *31. 7. 1627 – Rekatolizace šlechty v Čechách*, Praha 2005; TÝŽ, *Mezi konverzí a emigrací. Vídeňský dvůr a náboženská loajalita šlechty v Čechách v prvních pobělohorských desetiletích*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526–1740)*, České Budějovice 2003, s. 397–414; Thomas WINKELBAUER, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, Český časopis historický 98, 2000, č. 3, s. 476–540; TÝŽ, *Konvertita*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 275–296.

22 Radmila PRCHAL PAVLÍČKOVÁ, *Konverze v luteránském pohřebním kázání z Magdeburku: obrácení kanovníka Albrechta Krachta v pohřebním kázání Siegfrieda Sacca z roku 1569 a mediální prezentace konfese*, in: *Jedinec a evropská společnost od středověku do 19. století*, Olomouc, 2014 s. 267–288; Marie RYANTOVÁ, *Raně novověká revokační kázání konvertitů k protestantismu*, Český časopis historický 113, 2015, č. 3, s. 669–713.

23 Josef HRDLIČKA – Josef KADERÁBEK, *Individuální prvky administrativního tlaku na konverze měšťanů českých měst ve dvacátých letech 17. století*, *Folia Historica Bohemica* 27, 2012, č. 1, s. 82–83.

– vzorem, který konvertující radní jako zástupci městských elit zbývajícím měšťanům kladli, i tím, že se samotní konvertité stávali součástí autorit podílejících se na dalším průběhu rekatolizačních kroků v dané městské společnosti. Přístup radních ke změně vyznání, stejně jako jejich následný osud, může dokládat jednak úspěšnost této strategie, jednak motivy, které je ke změně vyznání mohly vést. Charakterizuje do jisté míry jejich vztah k víře, stejně jako odkrývá více z možných reakcí, které tlak na změnu vyznání vyvolával – ne vždy byl vyslyšen a radní hledali různé cesty, jak se konverzi vyhnout, přičemž extrémní řešení představovala emigrace.²⁴

Jako výrazný sociální akt měl přestup ke katolictví vliv na jejich kariéru, osobní život a rodinu, společenskou pozici i sociální síť, jichž byli součástí a které v nepříliš početných a uzavřených komunitách, mezi něž se městské společnosti bezesporu řadily, hrály důležitou roli.²⁵ Proměna osobních vazeb a společenských vztahů radních odrážela specifickým způsobem reakci dané městské společnosti na rekatolizační dění, což dokládají metodologicky významné výzkumy křestních matrik z pera Josefa Kadeřábka či Michaely Melkesové.²⁶ Reflektují roli kmotrovství, jež v raně novověké společnosti patřilo k nábožensky i společensky významnému vztahu, jenž do značné míry potvrzoval a zvyšoval společenský význam kmotra a vytvářel pouto nejen mezi ním a dítětem, ale také danou rodinou, která mohla z tohoto vztahu sama společensky profitovat.²⁷ Kmotrovství, doprovázené rovněž otázkou svědčení u sňatků či podpisů smluv, tak zrcadlilo vztahy navazované v městské společnosti i společenskou vážnost, již se někteří jedinci těšili. Proměna kmotrovských či svědeckých preferencí ukazovala do značné míry i na proměnu těchto vztahů a společenské situace – dříve preferovaní kmotři se v návaznosti na svou konverzi z matričních záznamů vytráčí, případně udržují svou pozici, v záznamech se

24 K tématu a příkladům emigrace městských elit v prostoru českých měst viz Josef KADEŘÁBEK, *Sociální mobilita měšťanů v raném novověku. Příklad Slaného v letech 1610–1635*, Historická demografie 38, 2014, s. 1–32. Obecněji k tématu náboženského exilu v českých zemích Michaela HRUBÁ (ed.), *Víra nebo vlast? Exil v českých dějinách raného novověku. Sborník z konference konané v Muzeu města Ústí nad Labem ve dnech 5. - 6. listopadu 1998*, Ústí nad Labem 2001; Wulf WÄNTIG, *Grenzerfahrungen. Böhmische Exulanten im 17. Jahrhundert*, Konstanz 2007.

25 Josef HRDLIČKA, *Historická antropologie pro „střední třídu“? Možnosti a limity antropologických přístupů ke studiu společnosti vrchnostenských měst v raném novověku*, in: Martin Nodl – Daniela Tinková (edd.), *Antropologické přístupy v historickém bádání*, Praha 2007, s. 215–235, zde s. 215–217.

26 Oba badatelé zaměřili svou pozornost na sledování vývoje kmotrovských vazeb. Ve venkovském prostoru téma studovala Miroslava MELKESOVÁ, *Adhiberi solent, qui compatres vocantur. Kmotrovství ve venkovském prostředí raného novověku na základě výzkumu chýnovské farnosti*, Historická demografie 27, 2003, s. 63–120. Na městské prostředí a vývoj zdejších kmotrovských vazeb v návaznosti na proměny náboženské situace i konfesijních preferencí konkrétních osob se zaměřil Josef KADEŘÁBEK, *Protireformace Slaného v letech 1610–1635 a její dopad na sociální vazby radních*, Historická demografie 33, 2009, 1–2, s. 9–44; TÝŽ, *Sociální mobilita*, s. 7–9, 15–18.

27 M. MELKESOVÁ, *Adhiberi solent*, s. 73–74.

objevují nově příchozí osoby vázané na katolické světské či církevní autority nebo osoby, jimž se vhodnou konfesijní a sociální politikou podařilo posunout na měšťanském společenském žebříčku mezi elitní vrstvy a stávají se tak vyhledávanými kmotry i svědky.²⁸

Na takto nastíněná témata má za cíl reagovat i předkládaná studie. Usiluje o využití potenciálu výzkumu měšťských elit v prostředí konfesijně smíšeného města, přičemž svou pozornost přenáší do prostoru vedlejších zemí Koruny české, konkrétně hornoslezského Těšínského knížectví a zdejšího urbánního centra Těšína. Jak naznačila již úvodní část příspěvku, jeho vývoj doprovázela specifika, jež jej do jisté míry odlišovala od vývoje v Čechách a na Moravě. V době, kdy v královských a vrchnostenských městech Čech a Moravy nastupoval v souvislosti s Obnoveným zřízením zemským ostrý rekatolizační kurz, můžeme v Těšíně hovořit o tradičně ukotvené, většinově protestantské měšťské společnosti odolávající úspěšně snahám o konfesijní homogenizaci. Obnovu pozic katolické církve a víry zde ztěžoval průběh třicetileté války i do značné míry slabá centrální rekatolizační politika piastovských knížat, díky čemuž zůstávalo jak knížectví, tak i jeho správní centrum i po smrti poslední těšínské kněžny Alžběty Lukrécie v roce 1653 takřka většinově protestantské.²⁹ Vývoj spojený s nástupem Habsburků přinesl proměnu tohoto kurzu. Pod dohledem vládnoucího rodu se ve městě (i celém knížectví) rozvinula rozsáhlá rekatolizační aktivita, skrze kterou Habsburkové uplatňovali své „*ius reformandi*“.

Právě toto období nabízí zajímavé možnosti výzkumu podoby a úspěšnosti konfesionalizačního procesu v těšínské společnosti – sledováním hlavních aktérů rekatolizačního dění, jejich reakcí i vlivů, které přinášené změny měly na měšťskou společnost. Středobodem výzkumu bude prostředí těšínských měšťských elit a s ním spojená problematika konverze jako jedné z důležitých součástí rekatolizační aktivity. Mikrohistorickou sondou do osudů a sociálních sítí jednoho z členů řezenského poselstva, nekatolického měšťského písaře Timoteje Peunera, se studie pokusí nahlédnout na otázku motivů konverzí ke

28 J. KADEŘÁBEK, *Sociální mobilita*, s. 7.

29 Nestabilní situaci z katolické strany nahrávalo mimo jiné také časté střídání těšínských knížat – od konverze Adama I. Václava se na knížecím stolci vystřídaly v krátkém sledu další dvě osoby, Fridrich Vilém a po něm Alžběta Lukrécie, z nichž oba realizovali řadu kroků směřujících zejména k obnově katolické farní sítě, což mělo zejména ve venkovských oblastech minimální dopad na vyznání věřících. D. PINDUR, *Světla a stíny*, s. 61–63. Ze strany Alžběty Lukrécie bylo významným zejména publikování privilegia v roce 1629, na jehož základě nesměli být v Těšíně nekatolíci přijímáni mezi měšťany, působit v měšťské radě, ani být součástí místních cechů. Dopady, jež nařízení mělo na život těšínských nekatolíků, způsobovaly mnohým existenční problémy a vedly k prvním emigracím z města. O významu a určujícím vlivu na život těšínského měšťanstva však můžeme hovořit především v pozdější době, neboť pod vlivem válečného dění a obsazení města švédskými vojsky bylo privilegium v první polovině 17. století dodržováno stále laxněji. David PINDUR, *Století rekatolizace Těšínska. Ke konfesním proměnám – od knížete po poddané (1609–1709)*, in: R. Czyż - W. Gojniczek - D. Spratek (edd.), *Trzysta lat tolerancji*, s. 108–109.

katolictví, aktérů, kteří její realizaci ovlivňovali, reakcí, které změna vyznání vyvolávala i prostředků, kterými byla obcházena, a charakterizovat tak její dopady na jednotlivce a na jeho postavení ve společnosti. V metodologické rovině výzkumu se zde bíjí dvě sféry – zatímco vnitřní svět konvertujících osob je problematické pramenně doložit a zkoumat, vnější kroky a stopy, které po sobě zanechaly, umožňují odhalit více z mnohvrstevnatého významu konverze.³⁰ Pro studium tématu tak budou využity primární prameny církevní provenience, jež zachycují reálné kroky sledovaných osob, zejména matriční záznamy, církevní vizitace a dochovaná korespondence. Doplňeny budou zdroji ze světského prostředí, konkrétně městskými knihami a prameny administrativní povahy z prostoru města i těšínské komory.

Timotej Peuner – sonda do měšťanské konverze v Těšíně ve 2. polovině 17. století

Řezenská výprava těšínských měšťanů se ve vyslyšení svých požadavků nesetkala s valným úspěchem. Zatímco městská a cechovní privilegia Ferdinand IV. bez větších problémů potvrdil, práva na svobodné vyznávání protestantské víry, stejně jako právo na udržení protestantského kostela Svaté Trojice, zamítl. Snaha o udržení těšínské náboženské situace *in statu quo* se tak minula účinkem – kostel byl krátce poté uzavřen náboženskou rekatolizační komisí a s přechodem knížectví přímo pod správu císaře Ferdinanda III. byla v knížectví i samotném Těšíně zahájena systematická obnova pozice katolické víry a církve.³¹ Vliv na její průběh měli především nově ustavení zástupci panovníka – v první řadě zemský hejtman a vedle něj také regent těšínské komory, v níž se centralizovaly bývalé knížecí statky včetně skupiny šesti z původně sedmi těšínských předměstí.³² Horní předměstí zůstalo v jurisdikci Těšína a zdejšího magistrátu. Ve městě tak docházelo k bezprostřednímu kontaktu tradiční městské, většinově protestantské správy i nově utvářené katolické zemské správy a jejich zájmů.

Tím hlavním byl po roce 1654 nejen zájem o zdárné ukotvení nového správního systému, jež by vytvořilo předpoklady pro úspěšnou hospodářskou obnovu města po nedávno ukončené třicetileté válce, ale také zájem o proměnu konfesijní situace ve

30 U. LOTZ-HEUMANN – J. MIßFELDER – M. POHLIG, *Konversion*, s. 24.

31 Příčinou vlastnické změny bylo úmrtí Ferdinanda IV., který zemřel náhle 9. července 1654. Janusz SPYRA, *Dzieje Cieszyna od 1653 do 1848 roku*, in: Idzi Panic (ed.), *Dzieje Cieszyna od pradziejów do czasów współczesnych: praca zbiorowa*, T2, Waclaw Gojniczek – Janusz Spyra (edd.), *Cieszyn w czasach nowożytnych 1528–1848*, Cieszyn 2010, s. 139.

32 Těšínská předměstí tvořilo Horní předměstí, Fryštátské, Malá Louka, Vinohrady, Příkopa, Kamenec a Brandýs. Podrobněji Waclaw GOJNICZEK, *U schyłku panowania dynastii Piastów (1528–1653)*, in: I. Panic (ed.), *Dzieje Cieszyna*, T2, s. 83–96.

městě. To se projevilo v první řadě obnovou městské rady, z níž měli být vyloučeni všichni nekatoličtí radní.³³ Ke změně vydal příkaz zemský hejtman Kašpar Borek z Roztropic roku 1655, následovaný slezskou komorou ve Vratislavi, jež tentýž požadavek vznesla vůči nekatolickým úředníkům komory. Ačkoliv se mu městská rada bránila s tím, že jako královské město může do jeho správy zasahovat pouze panovník sám, neuspěla a byla v témže roce obnovena. Správu města panovník ve stejné chvíli podřídil přímo zemskému hejtmanovi.³⁴ Právě ten dohlédl na to, že městskou radu opustili její tradiční představitelé a známí protestanté, mezi nimiž nechyběli ani členové řezenského poselstva, jež ještě o rok dříve bojovalo u krále za práva protestantů. Změna se ovšem nedotkla všech z nich, nebo alespoň ne všech stejnou měrou. Zatímco Ondřej Vilda i Timotej Peuner měli své pozice jako protestanté opustit, Václav Pohledecký, jenž konvertoval v minulých letech ke katolictví, své místo v radě udržel a stal se dokonce novým purkmistrem.³⁵

Životní osudy řezenské trojice se tak v této chvíli zdánlivě rozpojily a začaly se ubírat různými směry. Není to však zcela pravda a specifickou roli zde hraje postava posledního z trojice, písaře Timoteje Peunera. Jeho osudy zajímavým způsobem dokreslují děje probíhající v rekatolizované společnosti a nabízejí zároveň zajímavou paralelu osudům Pohledeckého, Vildy i zbývajících elitních měšťanů Těšína. Ve srovnání s nimi jde přitom o takřka neznámou postavu, které se dosud nedostalo větší pozornosti ze strany badatelů zabývajících se vývojem a proměnou těšínských městských elit v polovině 17. století.³⁶ Je to do jisté míry paradox, neboť přítomnost Peunerů, a především Timoteje Peunera,

33 Obdobný příkaz odeslala slezská komora ve Vratislavi, nadřízený orgán těšínské komory, regentovi těšínských komorních statků, jenž měl dohlédnout na to, že mezi komorními úředníky nebudou působit nekatolíci. J. SPYRA, *Dzieje*, s. 140–141.

34 Janusz SPYRA, *Stosunek miasta Cieszyna i jego władz do instancji nadzrzednych w czasach nowozytnych (1653–1848)*. *Węzlowe problemy*, in: Idzi Panic (ed.), *Samorządność i elity władzy w Cieszynie na przestrzeni dziejów, Cieszyn 2002*, s. 91. Těšín byl de facto vrchnostenským městem, které však zároveň zaujímal neoficiální pozici města královského, resp. knížecího, což jeho správě a obyvatelům přinášelo větší míru nezávislosti a privilegií. Představitelé města usilovali již od středověku o oficiální potvrzení statutu královského města, kterého teoreticky dosáhli, avšak pouze na omezenou dobu, což ve zmíněném roce 1655 způsobilo právní nejasnosti. Irena KORBELÁŘOVÁ, *Města na Těšínsku v 18. století*, Český Těšín 2005, s. 18.

35 Městská rada byla v Těšíně tvořena čtyřmi konšely a purkmistrem, který stál v jejím čele. Volena byla na dobu jednoho roku, přičemž návrhy na obsazení nové rady vznášela vždy stará rada a schvaloval je kníže. V časech třicetileté války se jednoleté funkční období městské rady a zejména purkmistrů prodlužovalo. Na počátku 17. století byla její skladba doplněna nově o pozici primátora. Ve slezském městském prostoru šlo o ojedinělou úřednickou funkci, do jejíž kompetence náležel primárně dohled nad městskou radou a řádná implementace různých nařízení knížete. W. GOJNICZEK, *U schyłku panowania*, s. 26–27.

36 Mezi nejvýznamnější práce na toto téma náleží především studie z pera Waclawa Gojniczka a Janusze Spyrę – Waclaw GOJNICZEK, *Elity władzy w Cieszynie na przełomie XVI i XVII wieku*, in: I. Panic (ed.), *Samorządność*, s. 73–88; J. SPYRA, *Stosunek*, s. 89–111.

prochází jako červená niť ve větší či menší míře aktivitami stěžejních těšínských rodů, které ve městě v tomto období působily – Reisů, Salentariů, Larquantů i Vildy či Pohledeckého, a své stopy zanechala rovněž v širší těšínské společnosti.

O původu rodiny Peunerů a samotného Timoteje není příliš známo, stejně jako o přesných rodinných vztazích, které mezi jednotlivými příslušníky rodu panovaly. S největší pravděpodobností nešlo o těšínský, ale moravský rod – v pramenech se v souvislosti s některými členy rodiny hovoří o Holešově i o Meziříčí na Moravě, přičemž samotný Timotej u svého podpisu v jednom z dochovaných tisků své knihovny uvádí přídomek „*moravský*“.³⁷ Nejstarší zprávy se však váží nikoliv k němu, ale k jistému Jonáši Peunerovi, jenž byl roku 1628 přijat mezi těšínské měšťany. O třináct let později, roku 1641, se těšínským měšťanem stal také jistý Samuel Peuner, u nějž je uvedeno Meziříčí na Moravě jako místo, z něhož měl do Těšína přijít.³⁸ V roce 1644 pak oddací matrika těšínské farnosti zachytíla sňatek mezi Jonášem Peunerm mladším, pocházejícím údajně z Holešova na Moravě, a Hedvikou Rundtovou z Těšína.³⁹ Šlo patrně o syna výše zmíněného Jonáše Peunera, který později v pramenech vystupuje jako Jonáš Peuner starší, a možného bratra Timoteje, který u svatební smlouvy figuruje jako svědek, stejně jako Samuel Peuner.⁴⁰

Ve městě tak v období kolem poloviny 17. století působilo hned několik nositelů jména Peuner, mezi nimiž patrně panovaly jisté příbuzenské vazby a kteří se aktivně zapojovali do sociálních sítí města. Se všemi třemi, nebo lépe řečeno čtyřmi, Peunery se potkáváme opět v roce 1649, kdy se v Těšíně konala svatba hlavního hrdiny našeho příběhu, Timoteje Peunera.⁴¹ Za ženu si vzal Annu Buhlovou a jako svědci jeho svatební smlouvu podepsali všichni tři zbývající Peunerové – Jonáš starší, Jonáš mladší i Samuel. Je nutno říci, že mladý písař si tímto sňatkem výrazně společensky pomohl a dostal do blízkého kontaktu s předními těšínskými rodinami Salentariů a Reisů. Nevlastním otcem Anny byl totiž Jiří Salentarius, bohatý mistr vinařského cechu, těšínský radní a druhý manžel Marianny Buhlové, jež pocházela z nejvýznamnějšího těšínského rodu Reisů.⁴²

37 Biblioteka i Archiwum im. B. R.Tschammera (dále jen BiAT), fond Staré tisky, sign. 3947.

38 Muzeum Śląska Cieszyńskiego w Cieszynie (dále jen MSC), kniha přijatých měšťanů z let 1624–1765 (přepis), sign. 1R, s. 49.

39 V kontextu původu Jonáše mladšího mohlo jít v matričním záznamu o omyl, svatební smlouva uvádí, že byl písařem působícím v Jablunkově, v pozdějších pramenech je pro změnu zmiňována jeho působnost v nedaleké Pštíně na Těšínsku. Sbíрка matrik těšínské farnosti, snubní matrika z let 1640–1660, B TOM II., pag. 9. Zajímavostí však je, že se v nejstarších matrikách Holešova objevují poměrně často sňatky s osobami, které měly pocházet buď přímo z Těšína, nebo jeho okolí a mezi oběma oblastmi tak patrně existovaly jisté kontakty a vazby. Moravský zemský archiv v Brně, fond Sbíрка matrik, snubní a křestní matrika obce Holešov, sign. 7531.

40 APC, fond AMC, sign. 487, fol. 426–427r.

41 Tamtéž, fol. 439–440r.

42 W. GOJNICZEK, *Elity władzy*, s. 80.

Šlo zároveň o aktivního stoupence protestantství, což potvrzoval jednak epitaf, který byl po jeho smrti umístěn v těšínském protestantském kostele Svaté Trojice, jednak směřování jeho syna Jana Salentaria, Timotejova švagra, jenž si pro svá studia zvolil přední protestantské univerzity v Lipsku a Wittenbergu.⁴³ Jiří Salentarius vystupoval i jako svědek na straně nevěsty u svatby a následného podpisu výše zmíněné svatební smlouvy mezi Jonášem Peunerm mladším a Hedvikou Rundtovou, což nasvědčuje tomu, že mezi oběma rodinami byly navázány bližší vztahy již v dřívější době.

Nebyl to ale jen Timotej, kdo se dobře oženil. Zmíněná Hedvika Rundtová patřila ke členům další vážené těšínské rodiny a určitý společenský vzestup tak čekal i na Jonáše. Její otec Dytrych Rundt ve městě působil jako mincmistr a je v pramenech označován jako „vážený měšťan“.⁴⁴ Podobně lukrativně, ne-li nejlukrativněji, se oženil také Samuel Peuner, jehož ženou se stala Anna, dcera těšínského primátora Antonia de Larquanta. Jak napovídá již jeho jméno, šlo původem o cizince, který do Těšína přišel z Burgundska a po jistou dobu působil jako dvorní krejčí kněžny Alžběty Lukrécie. Blízké kontakty s knížecím dvorem pomohly jeho kariéře a v roce 1634 stanul v čele městské rady jako purkmistr, aby se o sedm let později stal těšínským primátorem.⁴⁵ V témže roce byl Samuel Peuner přijat mezi těšínské měšťany a podle údajů kupní smlouvy si měl rovněž pořídit „spolu se svou ženou Annou“ dům v Polské ulici.⁴⁶ Již v této době tak byl zetěm hlavy těšínské městské rady a řadil se mezi významné postavy těšínské společnosti.

V případě Peunerů šlo tedy skutečně o poměrně početnou a v Těšíně výhodně zasítovanou rodinu. Její členové byli ovšem zajištěni nejen společensky, ale také po majetkové stránce, byť ne všichni se stejným úspěchem.⁴⁷ Platilo to zejména pro Samuela, který ve městě působil podobně jako Timotej ve funkci písaře, na rozdíl od něj se však v pozdějších letech potýkal s jistými finančními problémy, čemuž nasvědčují majetkové spory mezi ním a jeho švagry spojené s vyřizováním pozůstalosti po Larquantovi v roce 1661 i prodej domu, ke kterému Samuel kvůli dluhům přistoupil v roce 1674.⁴⁸ U Timoteje panovala naopak více konzistentní situace. V roce 1651 koupil od těšínského purkrabího Jiřího Chýlka dům v těšínské Polské ulici (de facto v Samuelově sousedství), nadaný pivním

43 APC, fond AMC, sign. 487, fol. 703v; Muzeum Archidiecezjane w Katowicach, dep. 95; W. GOJNICZEK, *Elity władzy*, s. 80, 86.

44 APC, fond AMC, sign. 487, fol. 426r.

45 W. GOJNICZEK, *Elity władzy*, s. 80–81.

46 APC, fond AMC, sign. 487, fol. 266r-267r.

47 Jonáš Peuner mladší v Těšíně patrně dlouhodobě nežil. V pramenech nejsou dochovány bližší zprávy o jeho majetku, nacházíme pouze zprávy o jeho roli při vyřizování pozůstalostí souvisejících s rodinou jeho manželky. V pramenech nacházíme již zmíněné zprávy o jeho údajném pobytu v Jablunkově či Pštíně, v nichž se patrně pohyboval více než v samotném Těšíně. APC, fond AMC, sign. 487, fol. 669–671; Tamtéž, fol. 220; APC, fond AMC, sign. 489, fol. 40r.

48 APC, fond AMC, sign. 489, fol. 266–268 a fol. 228.

šenkem i vinným listem a marcovním právem, k nimž v témže roce přikoupil ještě další marcovní právo z domu Samuela Zyngera a v roce 1658 půl marcovního práva z domu Jana Böhma.⁴⁹ V rámci jednání o pozůstalosti po svém tchánovi Jiřím Salentariusovi získal další vinný list a v plánu měl získat i zahradu nacházející se u domu v blízkosti dominikánského kláštera v centru města, nakonec ji však přenechal „*pro uchování dobrých vztahů*“ svému švagrovi.⁵⁰

Z uvedených řádků je patrné, že co do rodinných i majetkových vztahů, dařilo se je Timotejovi udržovat na dobré úrovni. Svou roli hrálo nejen jeho napojení na přední těšínské rodiny, ale bezesporu také jeho zaměstnání městského písaře, kterému se na radnici věnoval přibližně od poloviny čtyřicátých let a v jehož rámci byl zapisovatelem i svědkem řady dokumentů, účtů, kupních i svatebních smluv. Jako nižší úředník se samozřejmě nenacházel v natolik významné pozici jako purkmistr či primátor, přesto se však i jejím prostřednictvím zařazoval mezi elitní vrstvu těšínské společnosti. V jeho osobě se ve větší či menší míře prolínal politický i ekonomický prvek, charakterizující měšťanské elity, nechyběl však ani prvek intelektuální. Timotej byl vzdělaným utrakvistou, který vládnul češtinou, němčinou i latinou a v roce 1684 se stal autorem jedné z rukopisných edic městských práv Pavla Kristiána z Koldína, která byla využívána městskou radou.⁵¹ Intenzivně se zajímal o filozofii, logiku, právní vědu i náboženské otázky, čemuž nasvědčuje jeho sice skrovně dochovaná, obsahově však zajímavá sbírka knih.⁵² Najdeme mezi nimi latinské naučné slovníky, Aristotelova i Ciceronova díla, dramata a poezii i polemická díla luteránské teologické literatury.⁵³ Tyto knihy Timotej (a po něm i jiní) aktivně využíval pro studijní účely – nacházíme v nich nejen jeho *ex libris*, ale také množství poznámek studijního charakteru, které do tisků vpisovala Timotejova ruka. Zajímavým je tento fakt především v kontextu děl luteránských teologů, v nichž se

49 APC, fond AMC, sign. 488, fol. 231r, 237r; APC, fond AMC, sign. 487, fol. 464–465.

50 APC, fond AMC, sign. 487, fol. 701v-705r.

51 BiAT, fond Rukopisy, sign. 20098. Waclaw GOJNICZEK, *Urzędy książęce i ziemskie w ustroju księstwa cieszyńskiego (1477–1653)*, Katowice 2014, s. 169.

52 V knihovně těšínského evangelického sboru je dochováno osm knih vázících se k Timoteji Peunerovi a jeho rodině. Bohužel není přesně známo, jakou cestou se jeho svazky do knihovny dostaly, ani zda šlo o kompletní soubor jeho knih – knižní fond sboru, který čítá přibližně 17 000 svazků primárně šlechtické provenience, vznikl ve dvou hlavních etapách. První část byla spojena s darem rodiny Bludovských ve 30. letech 18. století, druhá a zásadnější část pak pocházela od Bohumila Rudolfa Tschammera, šlechtice a právníka, který sboru po své smrti v roce 1787 odkázal svou knihovnu o přibližně 200 knihách. Marcin GABRYŚ, *Pierwsi donatorzy luteranckiej biblioteki kościelnej. Przyczynek do dziejów Biblioteki i Archiwum im. Bogumila Rudolfa Tschammera w Cieszynie*, Śląski kwartalnik historyczny Sobótka 68, 2013, č. 1, s. 13–20.

53 Zvláštní zálibu Timotej nacházel zejména v tématu zodiaku, jemuž v knihách věnoval zvýšenou pozornost. V jedné z nich dokonce na několika prvních stránkách rozepsal popis jednotlivých znamení zvěrokruhu. BiAT, fond Staré tisky, sign. 3675.

nachází řada jeho vpisů a záznamů, což nasvědčovalo jeho aktivnímu zájmu o náboženské otázky.⁵⁴

Právě náboženská či lépe řečeno konfesijní otázka se stala klíčovou pro další vývoj jeho kariéry i osobního života. Císařovo nařízení, na jehož základě měli těšínský magistrát opustit všichni protestanté a úřady měly být „*obsazeny zbožnými a Boha ctícími osobami*“ neboli katolíky, vedlo v roce 1655 k již dříve zmíněné obnově těšínského magistrátu.⁵⁵ Timotej byl v jeho důsledku nucen opustit své místo městského písaře a spolu s ním také Ondřej Vilda, kterého na pozici těšínského purkmistra vystřídal Václav Pohledecký. V jeho případě šlo o poměrně zajímavý kariérní zvrat, v němž konfese hrála důležitou roli. V Těšíně Pohledecký působil od konce třicátých let, kdy byl – ještě jako protestant – přijat mezi těšínské měšťany a vyučoval po jistou dobu ve zdejší latinské škole. V souvislosti se zrušením této instituce však konvertoval ke katolictví a stal se učitelem ve farním kostele sv. Máří Magdalény.⁵⁶ Ve stejné chvíli byl již jedním z těšínských konšelů a o jeho úspěšnosti v této pozici svědčí i jeho mnohokrát zmiňovaná účast na řezenské výpravě.⁵⁷

V době, kdy rekatolizační kurz ve městě nabral po roce 1654 na ostroiti, představoval tím pádem ideálního kandidáta na uvolněnou pozici purkmistra, jenž měl stanout v čele nového katolického magistrátu – byl zkušený, vzdělaný a především katolík. Ve své nové pozici si následně vedl patrně více než dobře, neboť někdy v roce 1658 jej panovník povýšil do šlechtického stavu s predikátem z Augenheimu.⁵⁸ Tato nobilitace jej vystřelila na nejvyšší příčky těšínského společenského žebříčku, po kterém postupoval vzhůru již dříve díky svému přechodu na pozici purkmistra. Nasvědčují tomu záznamy matrik těšínské farnosti, jejichž dochování je sice pro první polovinu 17. století spíše zlomkovité a záznamům chybí mnohdy úplnost, i přesto však umožňují vytvořit si představu o vznikajících sociálních sítích.⁵⁹ Je z nich patrné, že co se týče kmotrovství, stál katolický radní po jistou dobu stranou pozornosti. Situace se pro něj začala měnit

54 Mezi Peunerovými knihami se nacházely práce známých luteránských teologů Balthasara Mentzera z Marburgu či Jakoba Martinho a Johanna Regia z Wittenbergu. BiAT, fond Staré tisky, sign. 3061, sign. 4155, sign. 3947.

55 APC, fond AMC, sign. 5, fol. 11–12; J. SPYRA, *Kontrreformacja*, s. 70.

56 Andělín GROBELNÝ, *Městské školy na Těšínsku do konce 17. století*, Slezský sborník 51, 1953, s. 357.

57 W. GOJNICZEK, *Elity władzy*, s. 81.

58 V dobových matrikách se právě v prosinci tohoto roku objevuje poprvé v souvislosti s Pohledeckým titul *von Augenheim* při jeho zápisu v roli kmotra. Sbírká matrik těšínské farnosti, křestní matrika z let 1655–1660, B TOM III., pag. 58.

59 Matriky křtů se v těšínské farnosti dochovaly pro léta 1628–1641 a následně pro roky 1655–1666, další matriky na ně navazují až v roce 1709. V záznamech z těchto let nejsou vůbec uváděny informace o povolání rodičů, v těch nejstarších mnohdy ani místo jejich původu. Podobná situace panuje i u snubních matrik, které se však zachovaly pro konzistentnější časové období – mapují období od roku 1642 až do roku 1745.

v 50. letech, zejména v jejich druhé polovině, kdy se Pohledecký stal purkmistrem a jako takový byl stále více žádán, aby figuroval jako kmostr u křtů dětí těšínských měšťanů, což nasvědčovalo jeho rostoucí společenské vážnosti a zapojení do těšínské komunity. Největšího zájmu se však dočkal po své nobilitaci kolem roku 1658, po níž byl jako čerstvý šlechtic v pozici kmotra „nejvytíženější“, přičemž totéž platí i pro jeho využití v roli svědka sňatků.⁶⁰

Osudy zbylých dvou členů řezenské výpravy, Ondřeje Vildy a Timoteje Peunera, byly do jisté míry odlišné a nastiňují jiný typ reakce na probíhající změny. Timotej se jako nekatolík neměl nadále oficiálně vyskytovat v prostředí městské rady, která se po svém pokatolictění uchýlila k realizaci řady rekatolizačních kroků.⁶¹ Je bezesporu zajímavé, že jeho místo městského písaře následně obsadil jeho švagr Jan Salentarius, známý těšínský protestant, u něhož musela v souvislosti s narůstajícími rekatolizačními tlaky v městské společnosti proběhnout konverze.⁶² I u něj byl posléze patrný nárůst oblíbenosti coby kmotra, jíž se jako člen vážené těšínské rodiny těšil již dříve (spolu s dalšími členy svého rodu), v době své působnosti na magistrátu však zájem o jeho osobu mírně narostl.⁶³ Jeho příklad Timotej nenásledoval, zároveň se však zcela nestáhnul z veřejného prostoru města. Po celá padesátá léta i nadále figuroval jako častý svědek různých typů smluv, evidoval a přijímal platby do městské pokladny a v několika případech i uvedené smlouvy či jejich dodatky zapisoval do městských knih.⁶⁴ V roce 1659 byl dokonce oficiálně přijat mezi těšínské měšťany.⁶⁵

60 V případě kmostrství bylo zohledňováno i využití postavy Pohledeckého ženy, stejně tak i u dalších sledovaných osob Ondřeje Vildy, Timoteje Peunera a dalších, s předpokladem, že se vážnost jejich úřadu/osobnosti přesouvala i na další členy rodiny. M. MELKESOVÁ, *Adhiberi solent*, s. 88–89. Sběrka matrik těšínské farnosti, křestní matrika pro léta 1628–1641, B TOM I.; křestní matrika pro léta 1655–1660, B TOM III.; křestní matrika pro léta 1661–1666, B TOM IV.; snubní matrika pro léta 1642–1660, C TOM II.; snubní matrika pro léta 1661–1680, C TOM III. Viz tabulka – příloha č. 1 a 2.

61 Ve městě byla např. záhy zakázána působnost protestantských kněží, jejichž aktivity měl magistrát minimalizovat. Těšínský farář Adam Fritsch následně v roce 1655 vyzval městskou radu, aby dohlížela také na účast měšťanů při nedělních bohoslužbách. J. SPYRA, *Kontrreformacja*, s. 71.

62 APC, fond AMC, sign. 487, fol. 685; APC, fond AMC, sign. 489, fol. 174–175v; APC, fond AMC, inv. č. 5, fol. 45r. V roce 1664 byl Jan Salentarius členem těšínské delegace, jež mířila za císařem do Vídně za účelem potvrzení městských práv a privilegií. W. GOJNICZEK, *Elity władzy*, s. 80.

63 Sběrka matrik těšínské farnosti, křestní matrika pro léta 1628–1641, B TOM I.; křestní matrika pro léta 1655–1660, B TOM III.; křestní matrika pro léta 1661–1666, B TOM IV.; snubní matrika pro léta 1642–1660, C TOM II.; snubní matrika pro léta 1661–1680, C TOM III. Viz tabulka – příloha č. 1 a 2.

64 APC, fond AMC, sign. 487, sign. 489. Ve 40. letech Timotej figuroval jako zapisovatel i svědek u 19 smluv zapsaných v městských knihách a evidoval čtyři splátky do městské pokladny. V 50. letech v dokumentech figuroval u 30 smluv pouze jako svědek, z nichž šest vycházelo z jeho osobních vztahů s dotčenými stranami. Dvě z těchto smluv či jejich dodatků i zapisoval a stejně tak zapisoval a přijal do městské pokladny i 14 plateb od různých těšínských měšťanů.

65 MSC, kniha přijatých měšťanů z let 1624–1765 (přepis), sign. 1R, s. 49.

Svou roli zde patrně hrála jeho dřívější funkce a vzdělání a z něj vyplývající přínos pro administrativu města, které trpělo nedostatkem kvalifikovaných osob schopných vykonávat úřední práci. Nasvědčuje tomu dění v roce 1660, v němž zemský hejtman Kašpar Borek z Roztropic řešil problém s obsazením několika úředních míst vhodnými kandidáty, tedy především katolíky. Těšínský magistrát od něj obdržel dopis, v němž hejtman požadoval, aby byl vytvořen seznam možných adeptů, kteří měli být rozděleni dle víry.⁶⁶ Rada reagovala takřka okamžitě vytvořením soupisu stávajících úředníků v čele s primátorem Antoniem de Larquantem, purkmistrem Pohledeckým i městským písařem Janem Salentariem, po kterých následoval seznam vhodných adeptů katolického i nekatolického vyznání.⁶⁷ V příloženém dopise zástupci města upozorňovali na to, že se „mezi námi katolíky nachází málo kvalifikovaných, zatímco nekatolického měšťanstva je většina, a příliš pracujeme [...] takřka denně na radnici probíhají úřední jednání“.⁶⁸ Pracovní vytíženost a nedostatek kandidátů vyhovujících kvalifikací i konfesí snižovala efektivitu správy města a ztěžovala práci stávajících úředníků. Rada města si proto hejtmanovi dovolila navrhnout, aby uvolněná místa byla nejen obsazena, ale aby byla obsazena kvalifikovanými lidmi.⁶⁹

Ačkoliv v textu nenajdeme spojení *nehledě na konfesi*, bylo patrně právě ono skrytým požadavkem městské rady charakterizujícím situaci ve městě i mezi úřednictvem. V kontextu dobového vývoje a dřívějších rekatolizačních nařízení je však jasné, že městská rada nežádala o povolení oficiální působnosti nekatolických úředníků, kterého by se nikdy nedočkala. Svým vyjádřením na jedné straně vysvětlovala přetrvávající neoficiální zapojení nekatolíků do správy města, zároveň však uvedeným soupisem vytvořila *de facto* seznam osob, na které měl být vyvíjen o to cílenější, individualizovaný tlak na konverzi ke katolictví, díky čemuž by se dotčení mohli oficiálně stát městskými úředníky a radními.⁷⁰ Na prvním místě v seznamu se ocitl Ondřej Vilda, přední člen řezenské výpravy a bývalý purkmistr, následovaný hned v závěsu Timotejem Peunerem. Nechyběl zde ani Timotejův příbuzný Samuel Peuner, který také dosud nekonvertoval a jako písař měl být vhodným kandidátem pro administraci soudních záležitostí.⁷¹

66 APC, fond AMC, sign. 5, pag. 41.

67 Tamtéž, pag. 44–46.

68 Tamtéž, pag. 42.

69 Tamtéž. Srov. J. SPYRA, *Dzieje Cieszyna*, s. 144.

70 Vytváření seznamů měšťanů podle víry náleželo k důležitým technikám rekatolizačního působení, pomáhalo individualizovat rekatolizační proces a zvyšovat tím jeho efektivitu. J. HRDLIČKA – J. KADEŘÁBEK, *Individuální prvky*, s. 75–78.

71 APC, fond AMC, sign. 5, pag. 45–46. Podobně jako Timotej zůstal i Samuel v 50. letech aktivní a vystupoval často jako svědek kupních i svatebních smluv či pozůstalostí. APC, fond AMC, sign. 489, fol. 181–184; APC, fond AMC, sign. 487, fol. 266–715v.

Každý z nich reagoval na vzniklou situaci a tlaky z ní vyplývající jiným způsobem. V případě Samuela Peunera není možné pramenně doložit, zda a kdy konvertoval, ani zda se ujal některé z úředních pozic. O jeho příbuzném Timotejovi i o Ondřeji Vildovi však máme více informací, zejména tedy o bývalém purkmistrovi. Po svém odchodu z městské rady se Vilda do jisté míry stáhnul z veřejného života. Působil sice jako svědek podpisů právních úkonů či satebních smluv, avšak v menší míře, než tomu bylo dříve a než tomu bylo v téže době u Timoteje.⁷² Zůstával součástí těšínské měšťanské elity a jako takový byl i v době po svém odchodu z magistrátu volen za kmotra a svědčil u několika svateb, což bylo do značné míry spojeno s jeho rodinným a finančním zázemím – pocházel z váženého a velmi dobře situovaného těšínského rodu a jeho manželkou se stala v roce 1642 Zuzana Wernerová, vdova po bývalém purkmistrovi Michalovi Wernerovi, s nímž sdílel i protestantskou víru.⁷³ Snaha o udržení společenské prestiže v měnícím se konfesijním i mocenském prostoru města, spojená s patrně narůstajícím tlakem na jeho náboženské svědomí po roce 1660, však s největší pravděpodobností vedla Ondřeje k rozhodnutí konvertovat někdy kolem roku 1660 ke katolictví a dostat se tak opět i mezi politické elity města.

Výraznou motivací jeho příklonu mu patrně byla rovněž možnost nobilitace, již byl svědkem v případě Václava Pohledeckého a již se sám dočkal v roce 1661, kdy byl povýšen do šlechtického stavu s predikátem z Lindenwiese.⁷⁴ Jeho cesta tím však nekončila a v témže roce čerstvý konvertita nahradil na pozici těšínského primátora Antonia de Larquanta, což jej posunulo opět do čela těšínské městské rady i městské společnosti.⁷⁵ I v jeho případě je následně patrný nárůst počtu dětí, jimž šel za kmotra – jejich počet narůstal již v době Vildovy první purkmistrovské působnosti na těšínském magistrátu, v návaznosti na jeho nobilitaci kolem roku 1660 však byl za kmotra vybírán o to intenzivněji.⁷⁶ Těšínská měšťaná tak na jedné straně vnímali rostoucí význam Vildovy

72 APC, fond AMC, sign. 487, fol. 439–708.

73 W. GOJNICZEK, *Elity władzy*, s. 81. Z pozice společensky významného a zámožného muže nechal Vilda v protestantském kostele Svaté Trojice zřídit také rodovou kapli, do níž měl být umístěn konfesijně laděný epitaf obou manželů. Epitaf měl být vyhotoven v duchu dobové protestantské komemorativní kultury, a to „na ten způsob, aby v Tabuli Crucifix Passionis Christi vyřezaný i manželé [Vilda se ženou Zuzanou] obojí pod ním klečící, tím způsobem z rzezby udělání byli“. APC, fond AMC, sign. 487, fol. 540r.

74 I. KORBELÁŘOVÁ - R. ŽÁČEK, *Těšínsko – země Koruny české*, s. 164.

75 J. SPYRA, *Dzieje Cieszyna*, s. 144. Svůj příklon ke katolictví i příklon celé městské rady Vilda demonstroval realizací mariánského výjevu, jenž ozdobil fasádu těšínské radnice a jehož autorem se stal Kryštof Palm z nedalekého katolického centra Frýdku. Veronika CHMELÁŘOVÁ, *Úvaha nad mecenátem výzdoby těšínské radnice z roku 1661*, in: *Cieszynskie studia muzealne = Těšínský muzejní sborník. V dobách umění bez hranic = W czasach sztuki bez granic*, Český Těšín 2013, s. 241–246.

76 Sbíрка matrik těšínské farnosti, křestní matrika pro léta 1628–1641, B TOM I.; křestní matrika pro léta 1655–1660, B TOM III.; křestní matrika pro léta 1661–1666, B TOM IV.; snubní matrika pro

společenské pozice, z níž chtěli navázáním kmotrovských vztahů rovněž do jisté míry profitovat, zároveň však dávali najevo i jistou vstřícnost vůči jeho konverzi ke katolictví, díky níž se Vilda stal jedním ze zástupců katolických autorit řídících proměnu Těšína v konfesijně homogenní město.

Vstřícnost, kterou těšínsti měšťané vykazovali vůči konvertitům na radnici, na jedné straně naznačovala jistou nevyhraněnost zdejší společnosti, což stálo v kontrastu s vývojem českých měst, v nichž v souvislosti s rekatolizačním děním docházelo ke štěpení společnosti na tradiční skupinu měšťanů a nově příchozí, k nimž se ve vnímání společnosti řadili i konvertité.⁷⁷ Mohla naznačovat i její obrat více katolickým směrem, ačkoliv zprávy magistrátu ještě v polovině 60. let poukazovaly na převahu protestantství ve městě.⁷⁸ Na straně druhé však mohla být také pokračováním tradice i přetrváváním významu sociálních sítí, v nichž mohlo hrát důležitější roli spíše společenské postavení a ekonomické zázemí kmotra než jeho konfese/konverze, což do jisté míry naznačoval i neměnný zájem o kmotrovství příslušníků rodiny Reisů, jež náležela k nejváženějším těšínským protestantským rodinám a jejíž příslušníci se v rámci těšínských elit stávali kmotry nejčastěji.⁷⁹

Naznačoval to i případ Timoteje Peunera, který navazováním kmotrovských vazeb usiloval o udržení vlastní společenské prestiže a sociálních sítí, jež v průběhu let vybudoval. Za kmotry svých dětí, kterých se mu s manželkou Annou od roku 1656 do roku 1663 narodilo celkem pět, zvolil své bývalé spoluradní – Ondřeje Vildu, který byl kmotrem dcer Ester a Judit a syna Timoteje, a Václava Pohledeckého, který byl kmotrem dvou synů Václava a Jana.⁸⁰ Svou roli zde patrně hrály jednak osobní vztahy této trojice (jak Vilda, tak Pohledecký svědčili i u Timotejovy svatby) a otázka společné konfese,

---

léta 1642–1660, C TOM II.; snubní matrika pro léta 1661–1680, C TOM III. Viz tabulka – příloha č. 1 a 2.

77 J. KADEŘÁBEK, *Sociální mobilita*, s. 17–20.

78 Plného pokatolictění bylo dosaženo pouze v případě městské rady, což potvrdil čerstvý primátor Vilda, který v dopise směřovaném roku 1663 do Vratislavi k vrchnímu úřadu uvedl, že v městské radě „všichni jsou katolické víře věrně oddáni“ a jako takoví řádně dohlíží na dodržování nařízení mířících proti těšínským nekatolíkům. A. KAUFMANN, *Gedenkbuch*, t. 3, s. 200 (dodatek II, 34). V témže roce magistrát uvedl, že ve městě jsou sice zakázány protestantské bohoslužby a probíhají pouze ty katolické, většina měšťanstva se však stále hlásí k protestantství. KCC, fond Zbiory L. Szersznika, sign. DD IX 21/1, pag. 17; J. SPÝRA, *Kontrreformacja*, s. 72.

79 Reisové v minulosti často zastávali pozici těšínských purkmistrů a byli poměrně výrazně rozvětvenou rodinou, která ve městě vlastnila řadu domů. W. GOJNICZEK, *Elity władzy*, s. 77–78; Sbíрка matrik těšínské farnosti, křestní matrika pro léta 1628–1641, B TOM I.; křestní matrika pro léta 1655–1660, B TOM III.; křestní matrika pro léta 1661–1666, B TOM IV.; snubní matrika pro léta 1642–1660, C TOM II.; snubní matrika pro léta 1661–1680, C TOM III. Viz tabulka – příloha č. 1 a 2.

80 Sbíрка matrik těšínské farnosti, křestní matrika pro léta 1655–1660, B TOM III., pag. 18, 55, 80; křestní matrika pro léta 1661–1666, B TOM IV., pag. 13, 43.

zejména však aktuální společenské postavení obou kmotrů. Zatímco u dcery Ester svědčil v roce 1656 Ondřej Vilda, ke kterému měl Timotej z konfesijního hlediska blíže, v roce 1658, tedy v roce, kdy byl nobilitován Pohledecký, se právě on stává kmotrem Peunerova syna Václava a o dva roky později také syna Jana. Ondřeje Vildu volí Peuner za kmotra svých dětí opět v roce 1661 v případě syna Timoteje a v roce 1663 u dcery Judith, což odpovídá době, kdy se i Vilda významně posouvá na společenském žebříčku, prochází konverzí, nobilitací a stává se těšínským primátorem.

Sám Timotej byl v této době ještě stále protestantem. I v jeho případě se do jisté míry projevila snaha profitovat z jeho postavení ve společnosti a i on se tak stával kmotrem, podobně jako jeho příbuzný Samuel.⁸¹ Navzdory jeho vazbám na těšínské elity to však bylo ve výrazně menší míře než v případě Vildy či Pohledeckého, patrně s ohledem na jeho pozici nižšího úředníka i na jeho jistou kariérní zdrženlivost. Jako kmotr však vystupoval poměrně pravidelně, s mírným nárůstem po roce 1659, kdy se stává oficiálně těšínským měšťanem, což je však paradoxně zároveň doba, kdy se v kontextu veřejného dění v Těšíně stahuje více do pozadí.⁸² Po roce 1660 se Timotej v pramenech městské provenience sice stále objevuje jako svědek či zapisovatel, je to však v menší míře a často v souvislosti se svědčením u satebních či kupních smluv osob, jež mu byly osobně blízké. Vyšší počet záznamů je spojen pouze se zapisováním a přijímáním splátek do městské pokladny, u nichž byl Timotej i nadále uváděn jako přejímatel.⁸³ Na konfesní tlaky, které patrně následovaly po zveřejnění seznamu osob vhodných k obsazení volných úředních pozic na magistrátu, tak Timotej reagoval přenesením své aktivity novým směrem, a to do prostoru těšínské komory. Zde jej máme doloženého v roce 1671, kdy na jeho přítomnost kriticky poukázala slezská komora ve Vratislavi, jež v tomto roce zaslala regentovi komorních statků Abrahamu Eckovi nařízení, aby zdejší důchodní písař Timotej Peuner konvertoval ke katolictví, měl-li i nadále působit v komorních službách.⁸⁴ Není pochyb o tom, že šlo o našeho Timoteje Peunera, který využil specifčnosti dvojí správy Těšína, v němž se v bezprostřední blízkosti stýkala městská a komorní sféra.

81 Jonáš Peuner jako kmotr v matrikách prakticky nevystupoval, objevuje se pouze jednou v roce 1655. Sběrka matrik těšínské farnosti, křestní matrika pro léta 1655–1660, B TOM III., pag. 23.

82 Sběrka matrik těšínské farnosti, křestní matrika pro léta 1628–1641, B TOM I.; křestní matrika pro léta 1655–1660, B TOM III.; křestní matrika pro léta 1661–1666, B TOM IV.; snubní matrika pro léta 1642–1660, C TOM II.; snubní matrika pro léta 1661–1680, C TOM III. Viz tabulka – příloha č. 1 a 2.

83 Jako svědek se Timotej objevuje u devíti zápisů v městských knihách, do nichž v průběhu 60. let zaevidoval také přibližně 40 plateb různých těšínských měšťanů do městské kasy. APC, fond AMC, sign. 487 a 489. Jako jmenovitý svědek figuroval spolu s Jonášem Peunerelem např. na svatbě dcery protestantského kněze Fabricia s Pavlem ml. Svatbou, jehož první ženou byla Jonášova nevlastní dcera Zuzana Vejšová, s níž se oženil roku 1658. APC, fond AMC, sign. 489, fol. 500–502 a 40r.

84 Zemský archiv v Opavě (dále jen ZAO), fond Královský úřad (dále jen KÚ), inv. č. 530, sign. 9/27d, kart. 311, fol. 69r.

Ve městě a v komoře panovala totiž v námi sledovaném období do jisté míry odlišná situace. Zatímco těšínský magistrát byl úspěšně pokatoličtěn již v polovině 60. let, zůstával komorní úřad konfesijně smíšený výrazně déle, a to navzdory nařízením ze strany slezské komory, která měla podobně jako v případě magistrátu směřovat již po roce 1654 k jeho katolické obnově.⁸⁵ To se však nestalo, na což měla vliv primárně postava komorního regenta, jemuž náležel dohled nad úředníky i komorními poddanými. Ve sledovaném období byl tímto regentem zmíněný Abraham Eck, který k otázkám víry přistupoval spíše pragmaticky a vedle zájmu o obnovu katolických pozic zohledňoval i správní a ekonomické zájmy komory i města. Podobně jako v případě magistrátu byla také komora zatížena nedostatkem kvalifikovaných katolických úředníků a regent proto nadále toleroval přítomnost nekatolíků, kteří byli schopni zastávat vhodným způsobem jednotlivé komorní úřady. Jak sám kriticky uvedl, „za povoláního je označen každý, kdo umí v mateřské řeči trochu číst a psát“, což však ne vždy odpovídalo potřebám správy.⁸⁶ Kriticky přitom vystupoval i proti řadě dalších nařízeních směřujících proti těšínským nekatolíkům, včetně privilegia kněžny Alžběty Lukrécie z roku 1629, jež bylo s přispěním jezuitů obnoveno v roce 1671. Na jeho základě se nekatolíci nesměli nadále stávat měšťany, měli zakázáno působit v městských úřadech i ceších, což Eck považoval takřka za zkázu města.⁸⁷ Sám přítomnost nekatolíků toleroval i na předměstích, jež náležela do správy těšínské komory a kde působila řada menších nekatolických obchodníků a řemeslníků, jejichž aktivitu považoval za důležitou pro hospodářskou prosperitu předměstí, a tedy i komory.

Timotej Peuner dokázal této pragmatické vstřícnosti, jež v prostoru těšínské komory panovala a jež byla de facto jednou z mezer zdejšího rekatolizačního procesu, využít. Avšak pouze dočasně. I zde se situace začala měnit, a to zejména po roce 1670, kdy do Těšína přichází příslušníci Tovaryšstva Ježíšova v čele s aktivním a pro katolickou reformu zapáleným Janem Martinem Píškem.⁸⁸ V úzké spolupráci s novým zemským hejtmanem a čerstvým konvertitou Janem Fridrichem Laryšem byl zostřen průběh rekatolizačních aktivit ve městě nejen zmíněným obnovením privilegia Alžběty Lukrécie,

85 J. SPYRA, *Dzieje*, s. 140.

86 ZAO, fond KÚ, inv. č. 530, sign. 9/27d, kart. 311, fol. 182v. Milan ŠMERDA, *Protireformace na Těšínsku (do konvence v Altranštádtu v roce 1707)*, in: Irena Korbelářová – Milan Šmerda – Rudolf Žáček, *Slezská společnost v období pozdního baroka a nástupu osvícenství*, Opava 2002, s. 245.

87 ZAO, fond KÚ, inv. č. 530, sign. 9/27d, kart. 311, fol. 181. Srov. M. ŠMERDA, *Protireformace na Těšínsku*, s. 254.

88 Do Těšína dorazil Jan Martin Píšek spolu s dalším misionářem Pavlem Beránkem, přičemž řádovou základnou obou jezuitů byla Olomouc. Více k roli jezuitského řádu a postavě Jana Martina Píška v průběhu těšínské rekatolizace viz Veronika CHMELAROVÁ, *Epizody jezuitského působení v katolicko-protestanském soužití města Těšína*, *Historica Olomucensia* 42, 2012, s. 39–61.

ale také důrazným dohledem nad dodržováním již publikovaných nařízení. Píškově pozornosti tak záhy neušla ani situace v těšínské komoře. V roce 1672 alarmoval dopisem zemského hejtmana a upozorňoval jej na přítomnost mnohých nekatolických úředníků, kteří na zámku působí, mezi nimi jmenovitě Timoteje Peunera, obročního Jana Sontaga a výběrčího daní Ondřeje Wenera.⁸⁹ Podobně jako dříve na těšínském magistrátu se tak i nyní na Timoteje upřel cílený rekatolizační zájem, který se stupňoval již od roku 1671 a který díky jezuitově podnětu získal na důrazu. Benevolentní regent Abraham Eck byl následně ze strany zemského hejtmana i slezské komory nucen přivést zmíněné úředníky k tomu, aby buď do dvou let konvertovali ke katolictví, nebo opustili své pozice a byli nahrazeni katolíky.⁹⁰

Stanovení termínu konverze, jež náleželo k nedílné součásti rekatolizačních praktik, vytvářelo na jedné straně prostor k udržení chodu úřadu, na straně druhé vytvářelo prostor k o to intenzivnějšímu působení na náboženské svědomí dotčených osob.⁹¹ Vrcholily jím soustředěné úsilí a tlaky, kterým těšínské měšťané čelili mnohdy i po řadu let, což dokládá příklad Timoteje Peunera, ale i Ondřeje Wenera, jenž byl v Píškově stížnosti rovněž zmíněn. Jako nevlastní syn těšínské primátora a katolického konvertity Ondřeje Vildy měl tento věrný protestant následovat otčímovu konverzi a jeho „dobrý příklad“, a to již v roce 1660, čemuž mělo napomoci i působení zemského hejtmana.⁹² Nic takového se však nestalo a Werner se ubíral zcela jinou cestou než jeho otčím – ještě na počátku 70. let náležel k radikálním protestantským obyvatelům Těšina a spolu se svou ženou byl opakovaně popoháněn před úřad kvůli zakázaným návštěvám protestantských bohoslužeb v nedaleké Čadci. Nábožensky motivované domácí návštěvy ze strany konšelů s nadávkami a pod hrozbou násilí vyhazoval a konverzi jasně odmítal s tím, že nechápe, „co špatného je na jeho víře“ a proč by ji tedy měl měnit.⁹³

Můžeme předpokládat, že se podobná rekatolizační praxe, ztělesněná působením ze strany místních i zemských autorit, domácími návštěvami, využíváním „dobrých“ příkladů z okolí i podmiňováním uchování pracovních (a společenských) pozic, to vše doprovázené bohatou kazatelskou a misijní činností v duchu katolické reformy, dotýkala i Timoteje Peunera. A byla úspěšnější než v případě jeho kolegy Ondřeje Wenera. Po takřka dvou desetiletích konfesijních tlaků a aktivit podobného druhu byl protestantský písař možná již unaven, možná vnitřně skutečně přesvědčen, před vypršením termínu konverze se však v každém případě připravoval na přestup ke katolictví. Abrahamu Eckovi

89 ZAO, fond KÚ, inv. č. 530, sign. 9/27d, kart. 311, fol. 71r.

90 ZAO, fond KÚ, inv. č. 469, sign. 9/8f, kart. 254, nefoliováno.

91 J. HRDLIČKA – J. KADEŘÁBEK, *Individuální rysy*, s. 85.

92 ZAO, fond KÚ, inv. č. 530, sign. 9/27d, kart. 311, fol. 217.

93 Tamtéž, fol. 172v, 223.

v souvislosti se svým přestupem vypověděl, že „*byl již dlouho v srdci katolíkem, ale ze studu vyčkával*“. Obával se reakcí lidí, kteří by jej soudili za to, že změnil svou víru kvůli funkci úředníka, i své ženy, která „*by do smrti tím pobouřena byla*“.⁹⁴ Mohlo jít o vyjádření, které odůvodňovalo jeho zdrženlivost a naznačovalo do jisté míry vztah společnosti ke konvertitům i problémy, které přestup vyvolával uvnitř jejich rodinného zázemí. Stejně tak však mohlo jít také o cílené vyjádření člověka, který musel podat vysvětlení své zdrženlivosti poté, co vyčerpal takřka všechny možnosti, jak zůstat nekatolíkem v rekatolizovaném městě – se svým rozhodnutím ostatně čekal až do samotného konce termínu, který mu byl ke konverzi dán.

Nevolil poslední zbývající možnost, emigraci, k níž se ve městě uchýlili mnozí, ale přijal spíše proměňující se náboženskou situaci ve městě za svou a to do takové míry, že se konkrétně proměnila i jeho nejbližší rodina. Nasvědčují tomu záznamy arcibiskupské vizitace vratislavské diecéze z roku 1697, v nichž nacházíme na pozici katolického faráře vesničky Dubovec jistého Timoteje Antonína Peunera, jenž pocházel z nedalekého Těšína. Vystudoval teologii a filozofii na katolických univerzitách v Olomouci a Nise a roku 1687 byl ordinován katolickým knězem. O rok později se pak se souhlasem zástupců rodu Gureckých z Kornic jakožto primárních vlastníků patronátních práv stal novým farářem duboveckého kostela sv. Jakuba.⁹⁵ Nešlo přitom o nikoho jiného než o Timotejova nejmladšího syna, kmotřence Ondřeje Vildy z roku 1661. Katolický syn protestantského písaře, vzdělance studujícího díla luteránských teologů, tak na jedné straně do značné míry dokládal proměnu vyznání svého otce, na straně druhé však ztělesňoval také vliv, který konverze měla na jeho původně protestantskou rodinu a byl potvrzením toho, že v ní katolická konfese úspěšně zakořenila.

V jeho osobě se *de facto* zrcadlil osud obou konvertitů, jeho otce Timoteje Peunera staršího i kmotra Ondřeje Vildy, kteří ještě před čtyřiceti lety putovali do Řezna, aby u panovníka bojovali za protestantskou víru, a spolu s nimi i celého rekatolizovaného Těšína.

Závěr

Na příkladu osudů měšťanského písaře Timoteje Peunera a jemu blízkých osob se tato studie pokusila odhalit více z mnohovrstevnatého tématu konverze měšťanských elit jako součásti konfesionalizačního procesu v prostoru raně novověkého města, zde konkrétně města

94 Tamtéž, fol. 171v – 172r. Srov. M. ŠMERDA, *Protireformace na Těšínsku*, s. 254.

95 Jan AL SAHEB – David PINDUR, *Vizitační protokoly vratislavské diecéze z roku 1697. Těšínské arcikněžství*, Opava 2008, s. 32–33; ZAO, fond Zemská vláda slezská, inv. č. 64, pag. 52.

Těšína. Městské elity zastoupené členy městské rady tvořily navzájem úzce propojenou součást těšínské městské společnosti, v níž figurovaly jako hlavní nositelé moci i identity města. Jako takové stály v centru pozornosti prvních kroků rekatolizačních aktivit, jež v Těšíně po roce 1654 směřovaly ke konfesní homogenizaci. Základní interakce vedená mezi zemským hejtmánem jako zástupcem panovníka a magistrátem vyvolávala (často silně individualizovaný) tlak spojený s omezováním působnosti nekatolíků, vytvářením seznamů úředníků dle víry, kladením termínů konverze a podmiňováním udržení stávajících mocenských a společenských pozic změnou vyznání, na což členové těšínské magistrátu reagovali různými způsoby.

Mnozí z nich přestoupili ke katolictví, což se ukázalo být vhodným způsobem, jak setrvat a případně postoupit na společenském žebříčku, zvláště v kombinaci se silnou motivací v podobě souběžného povýšení do šlechtického stavu, jak dokládají příklady Václava Pohledeckého a Ondřeje Vildy. Díky tomu se ze změny vyznání v Těšíně stal do značné míry směnný artikl, který však s sebou patrně nesl i nádech nutného zla a nenarušoval výraznějším způsobem starší vazby navazované v těšínské společnosti ani postavení zdejších elit, což naznačoval vývoj kmotrovských vazeb. V nich se protestantští zástupci elit těšili stejnému či dokonce většímu zájmu i po svých přestupech ke katolictví, což ovšem mohlo naznačovat i proměňující se konfesní profil těšínské společnosti a postupné přijímání nové konfesní a mocenské situace. Do jaké míry se zároveň konverze stávala v těšínské společnosti sociálním dramatem, je těžké jednoznačně říci, byť postavy Timotejova konvertujícího švagra Jana Salentariuse, rebelujícího protestanta a nevlastního syna katolického konvertity Ondřeje Wernera, či slova samotného Timoteje o studu a zlobě jeho nejbližších v souvislosti s konverzí vyznívají jako jiskry, které takové drama mohly zažehnout.

Reakce elit přitom odkrývaly více i ze samotného charakteru rekatolizace ve městě a naznačovaly meze, na které narážela její úspěšnost. Jednu z nich představovala otázka odpovídající správy města, úzce vázaná na absenci dostatečně kvalifikovaných osob, jež by zároveň byly katolíky, což vytvářelo prostor pro přetrvávající působnost nekatolíků v úředních pozicích. Na straně druhé to byla dvojakost městské a komorní správy, jež se v Těšíně v bezprostřední blízkosti dotýkala. Odlišný přístup a názor na řešení obnovy pozic katolické víry a církve zde nabízel možnost pro udržení nekatolíků i jejich setrvání na pozicích platných členů společnosti, což naznačuje příklad samotného Timoteje Peunera, který dokázal využít takto vzniklých mezer v systému. Naznačují také význam, jaký na obou stranách rekatolizačního spektra dokázaly mít konkrétní osobnosti, ať již v kontextu působnosti regenta komorních statků Abrahama Ecka, jenž nekatolíkům vytvářel prostor, či jezuity Jana Martina Píška, díky kterému se rekatolizační proces naopak zintenzivňoval a systematizoval.

Příloha č. 1: Křestní matriky těšínské farnosti pro léta 1630–1641/ 1655–1667 a počty křtů sledovaných osob

Rok	Celkem	Těšín	Timotej Peuner	Samuel Peuner	Václav Pohledecký	Ondřej Vilda	Jan Salentarius	Reisové
1630	90	x	0	0	0	0	0	3
1631	193	x	0	0	0	0	0	5
1632	193	x	0	0	0	0	0	6
1633	156	x	0	0	0	0	0	7
1634	183	x	0	0	0	0	0	10
1635	157	x	0	0	0	0	0	18
1636	182	x	0	0	0	0	0	14
1637	169	x	0	0	0	0	1	7
1638	191	x	0	0	0	0	0	4
1639	215	x	0	0	1	1	1	4
1640	205	x	0	0	1	0	1	13
1641	179	x	0	0	0	0	0	9
1655	152	91	1	1	2	3	0	8
1656	245	131	0	2	2	6	2	11
1657	195	87	1	3	4	1	2	8
1658	241	136	0	2	5	3	2	12
1659	273	150	0	0	3	0	4	8
1660	228	110	1	0	4	5	1	10
1661	229	123	1	0	5	3	4	7
1662	261	148	2	0	5	6	4	12
1663	225	103	2	1	7	5	3	8
1664	231	137	2	0	8	3	4	4
1665	162	98	1	0	2	3	3	8
1666	258	134	3	2	5	6	3	7

Příloha č. 2: Snubní matriky těšínské farnosti pro léta 1643–1690 a počty svědectví sledovaných osob

Rok	Celkem	Těšín	Timotej Peuner	Samuel Peuner	Václav Pohledecký	Ondřej Vilda	Jan Salentarius	Reisové
1643	21	13	0	0	0	0	0	2
1644	44	x	0	0	1	0	1	2
1645	x	x	x	x	x	x	x	x
1646	22	x	0	0	0	0	0	0
1647	24	5	0	0	0	0	0	0
1648	18	7	0	0	0	0	0	1
1649	31	7	0	0	2	2	0	2
1650	30	27	1	0	2	1	0	1
1651	25	22	0	0	2	0	0	0
1652	25	12	1	0	0	2	0	1
1653	14	6	0	0	0	1	0	1
1654	39	27	1	0	3	0	0	4
1655	73	40	0	1	1	0	0	1
1656	x	x	x	x	x	x	x	x
1657	64	43	2	0	4	1	0	6
1658	61	26	0	1	2	0	0	1
1659	61	24	1	1	0	2	0	3
1660	63	19	0	0	1	0	0	1
1661	82	40	2	0	4	2	1	6
1662	55	34	0	0	4	2	0	0
1663	62	26	1	0	3	0	1	3
1664	64	23	0	0	3	0	0	1
1665	65	26	0	0	0	1	0	0
1666	74	29	1	0	0	0	0	3
1667	63	25	0	0	2	0	0	4
1668	82	28	0	1	0	0	0	3
1669	83	26	0	0	1	0	0	1
1670	39	x	0	0	0	0	0	1
1671	x	x	x	x	x	x	x	x
1672	x	x	x	x	x	x	x	x
1673	42	15	1	0	0	0	0	0
1674	53	23	0	0	0	0	0	0
1675	35	17	0	0	0	0	0	0
1676	59	24	1	0	0	0	0	0
1677	34	20	2	0	0	0	0	0
1678	51	11	0	0	0	0	0	0
1679	50	15	0	0	0	0	0	0
1680	47	12	0	0	0	0	0	0
1681	31	15	0	0	0	0	0	0
1682	36	19	0	0	0	0	0	0

1683	39	22	0	0	0	0	0	0
1684	77	32	1	0	0	0	0	1
1685	68	23	0	0	0	0	0	1
1686	57	17	0	0	0	0	0	0
1687	56	23	0	0	0	0	0	0
1688	53	23	0	0	0	0	0	0
1689	46	17	0	0	0	0	0	0
1690	45	24	0	0	0	0	0	0

Summary

Peuner's Odyssey. Burgher's conversion seen via history of an early modern bourgeois family in Teschen

The study focuses on a topic of conversion as a specific part of the recatholization process in early modern urban milieu. The topic is discussed in the context of a small town Teschen in Upper Silesia in the middle of the 17th century. In this period the Duchy of Teschen underwent a large change with Habsburgs becoming new dukes. That was followed by significant effort of Catholic authorities to transform local, mostly protestant, urban society into a confessionally unified Catholic society. The central person of this study is a scrivener of the Teschen town council and a councilman named Timotej Peuner, who represents a specific part of Teschen's elite. On the methodological basis of microhistory the study looks at Peuner's life and family background as well as at the turn of his career. As a protestant, Peuner was soon forced to convert to Catholicism in order to remain a member of the town council. By following his reaction and reaction of other councilmen the study aims to disclose character and specifics of local recatholization and to identify its main agents. It unravels part of difficult social network, which was built up within local society, and describes influence of conversions to Catholicism on the structure of this network.

The process of the recatholization seems to be very individualized in Teschen. Local elite burghers were forced by local authorities (mainly the governor) to convert to Catholicism. The tools of the recatholization varied – from making lists of burghers according to their faith to personal meetings with protestant burghers. Most of the councilmen responded to the pressure by a conversion which helped them to increase their social status, some of them even became noblemen. The conversion and the confession became therefore items of trade. The conversion did not seem to affect their position in local society as well as the structure of their social network which might indicate growing confessional turn of local society. However, switching of faith seemed to cause possible social dramas within families. The success of the recatholization depended also on the unified course of actions which seemed to be problematic in Teschen. Despite of various anti-protestant orders, local tolerant (or rather pragmatic) authorities created at some suburbs Protestant-friendly environment and offered them space to get away from the persecution.